

Clara Schumann, een reuzin in de muziek

Als iemand de verpersoonlijking van de romantiek mag worden genoemd, is het Clara Schumann. Als pianovirtuoos, componist, muze en vrouw van Robert Schumann en hartsvriendin van Johannes Brahms is zij misschien wel de opmerkelijkste vrouw uit de muziekgeschiedenis. In september is het tweehonderd jaar geleden dat zij in Leipzig werd geboren. Die stad staat centraal in de viering van het jubileumjaar 'Clara19'.

door PETER VAN DER AA

Op het Alter Friedhof in Bonn, dicht bij het centrum van de oude stad, staat het grafmonument voor Robert Schumann (1810-1856). Het witmarmeren beeldhouwwerk toont het portret van de componist in een medaillon. Een vrouw met een lauwerkrans in de hand en geflankeerd door twee engelachtige figuurtjes kijkt bijna eerbiedig naar hem op. Het monument is een eerbetoon 'van vrienden en bewonderaars', zo luidt de inscriptie.

Aan de voet ervan ligt, letterlijk in de schaduw van de grote meester, een gedenkplaat voor zijn vrouw Clara, die daar ook is begraven. Bescheiden, zoals ze haar plaats zag als componist naast haar man. Het schrijven van muziek gaf haar weliswaar veel voldoening – "Er gaat toch niets boven het horen van muziek die je zelf hebt gecomponeerd" – maar van haar talent was ze zelf allerminst overtuigd: "Het blijft toch vrouwenwerk, dat altijd kracht en vindingrijkheid mist."

Haar naam als componist mag dan ontbreken in de rij der groten, in menig ander opzicht was ze een reuzin: Clara Schumann was een van de belangrijkste Europese pianisten van de negentiende eeuw, inspiratiebron en geliefde van twee exponenten van de Duitse romantiek en ook nog eens moeder van acht kinderen. Haar leven spreekt tot de verbeelding; het is dan ook veelvuldig beschreven en meermalen verfilmd.

Clara werd op 13 september 1819 geboren als dochter van de Leipziger pianoleraar Friedrich Wieck en de zangeres Marianne Tromlitz. Het huwelijk van haar ouders strandde vijf jaar later. Clara bleef bij haar vader en gaf al vroeg blijk van een uitzonderlijk muzikaal talent. De dominante Wieck zag roem en rijkdom voor zichzelf in het verschiet en leidde zijn dochter met straffe hand aan de piano en door het dagelijks leven. Als hij vond dat ze te laks was, schreef hij dat zelfs in haar dagboek. Clara zou hem zeer teleurstellen, maar niet in muzikaal opzicht: haar vorderingen aan de piano waren verbazingwekkend.

Op haar negende, in oktober 1828, mocht ze voor het eerst optreden in het Gewandhaus, hét klassieke podium van Leipzig, de stad van Teleman, Bach en later Mendelssohn. Anderhalf jaar later gaf zij al haar eigen concerten en daarna rees haar ster razendsnel. Buitenlandse tournees volgden en overal zaten de zalen vol en waren de kritieken lovend. Dat beperkte zich niet tot de periode dat ze een wonderkind kon worden genoemd; ze zou haar hele leven de lieveling van het publiek blijven. Ze werd in één

adem genoemd met pianovirtuozen van haar tijd als Liszt, Thalberg en Anton Rubinstein, maar ze was hen de baas door de lengte van haar carrière, die zes decennia omvatte.

Ze deed ook Nederland aan, voor het eerst in 1853. Haar optreden in Den Haag was blijkens een krantenverslag 'een muzikaal feest met een oorverdovend gejuich en geschreeuw'. De verslaggever tekende verontwaardigd aan dat bij de toen recente verbouwing van Diligentia was verzuimd een nieuwe pianokruk aan te schaffen, 'want de daartoe in gebruik zijnde smerige, oude keukenstoel is zoo min geschikt om de overigens goed gemeubeleerde zaal te illustreren als om het toilet der pianisten onbeschadigd te laten. Dit scheen mevrouw Schumann ook zoo begrepen te hebben, toen zij de vuile zitting eerst met een blad muziekpapier bedekte, alvorens zich daarop te wagen'. Ondanks dit incident was de reeks concerten die zij in Nederland gaf, tussen 25 november en 21 december, zo succesvol dat Clara acht keer terugkwam, voor het laatst in 1883.

Het jaar van haar eerste openbare optreden, 1828, was ook het jaar waarin Robert Schumann in haar leven kwam. De achttienjarige rechtenstudent uit Zwickau had van zijn moeder gedaan gekregen dat hij de universiteit mocht veruilen voor pianostudie bij Wieck, waar hij ook kost en inwoning kreeg. Hij sloot vriendschap met zijn negen jaar jongere huisgenootje, wier passie voor het pianospel hij deelde, evenals de aardigheid in het zelf schrijven van muziek. Hij legde zich later geheel toe op het componeren toen – een geluk bij een ongeluk – door twee verlamde vingers een carrière als pianist geen optie meer was. Hij had zijn nogal kleine rechterhand met houtjes en draadjes te veel opgerekt.

Dat de vriendschap tussen Robert en Clara zich met de jaren ontwikkelde tot een liefdesverhouding, zinde vader Wieck allerminst. Hij zat niet te wachten op een schoonzoon die hem zijn schepping en zijn bron van inkomsten af-

Clara mocht Robert op doktersvoorschrift niet bezoeken in de psychiatrische kliniek

handig kon maken en al helemaal niet op Schumann, die hij maar een fliefluitvinder vond. Hij schuwde geen middel om de relatie te saboteren. Hij nam Clara mee op lange buitenlandse reizen en probeerde Schumann in het openbaar in diskrediet te brengen, maar het lukte hem niet de hartstocht te beteugelen. Om zonder vaderlijke toestemming te kunnen trouwen, was voor het jonge paar een gang naar de rechter nodig. Behalve de positieve uitspraak die na een lange rechtsgang volgde, legde de rechter aan Wieck een korte gevangenisstraf op wegens laster. Clara en Robert trouwden op 12 september 1840, daags voor haar 21ste verjaardag.

In de jaren van hun huwelijk ontwikkelde Schumann zich tot toonaangevende componist en gezaghebbend muziekcriticus. Clara zette, zo goed en kwaad als dat met haar acht zwangerschappen lukte, haar carrière als pianist voort. Ze maakten samen grote concertreizen, waaron-

Clara en Robert Schumann

der een tournee naar Rusland. Het was ook in deze jaren dat Clara de meeste van haar muziekstukken schreef. Het gezin verhuisde van Leipzig naar Dresden en van Dresden naar Düsseldorf, waar Schumann een aanstelling kreeg als concertmeester, maar dat ging hem niet goed af.

Met zijn gezondheid, al vroeg aangetast door slecht behandelde syfilis, ging het ondertussen snel bergafwaarts. Zijn latente zwaarmoedigheid trad vaker op de voorgrond. Hallucinaties, hoofdpijnen en depressies kwelden hem steeds vaker. In 1854 werd de situatie onhoudbaar. Nadat hij een poging had gedaan zich in de Rijn te verdrinken – hij werd gered door Hollandse vissers – volgde een opname in een psychiatrische kliniek bij Bonn. Clara mocht hem daar op doktersvoorschrift niet bezoeken. Pas meer dan twee jaar later, twee dagen voor zijn dood, zag ze haar man terug.

Kort voordat Schumann wegens zijn ziekte uit het openbare leven verdween, was er een nieuwe man in Clara's leven verschenen. De toen twintigjarige Johannes Brahms uit Hamburg liet zich op een dag in 1853 aandienen bij Robert Schumann, die hij zeer bewonderde en wiens oordeel hij wilde hebben over zijn composities. Clara luisterde mee toen Schumann hem uitnodigde iets van zijn hand te spelen op de piano. Ze waren zwaar onder de indruk. 'Mijn ouders waren uitgelaten en opgewonden,' schreef oudste dochter Marie later over die gebeurtenis. 'Ze hadden het die dag alleen nog maar over die talentvolle jonge bezoeker.'

Brahms zou Clara's hartsvriend worden voor het leven. Toen Schumann kort na hun kennismaking werd opgenomen, was hij enkele jaren haar steun en toeverlaat. Brahms nam zelfs de zorg voor huishouden en gezin op zich als ze op concertreizen vertrok. Niettemin reisde de hevig verliefde Brahms in 1855 naar Rotterdam, toen Clara daar optrad in het toenmalige Doelengebouw. Hun innige vriendschap – er was zeker sprake van wederzijdse liefde – gaf aanleiding tot geroddel, maar verliep vrijwel zeker platonisch.

Nadat Schumann op 29 juli 1856 was overle-

Clara Schumann met de kinderschaar.

den, gingen Clara en Brahms samen op vakantie in Zwitserland. Het ligt voor de hand dat ze toen over hun toekomst hebben gesproken. Maar ze besloten niet samen door het leven te gaan. Volgens Eugenie, een andere dochter van Clara, was het uiteindelijk Brahms die besloot dat een huwelijk niet te combineren was met zijn muzikale roeping. Maar 'hij bleef zich altijd verwijten dat hij zijn moeder toen heeft aangedaan en voelde dat hij dat nooit meer ongedaan kon maken'.

Een huwelijk kwam er dan niet van, maar de liefde en vriendschap bleven een leven lang. 'Ik hou meer van je dan van mezelf en meer dan van wie of wat ook op de wereld,' schreef Brahms, die altijd ongehuwd is gebleven. Soortgelijke bewoordingen bleven in zijn vele brieven aan haar terugkomen.

Na de dood van Schumann zette de pas 37-jarige

'Ik hou meer van je dan van mezelf en meer dan van wie of wat ook,' schreef Brahms

weduwe haar internationale carrière voort. Daarnaast werkte ze aan de samenstelling van een complete editie van het werk van haar man. In latere jaren ging haar gezondheid haar parten spelen. Ze was geregeld ziek, kreeg last van reuma en andere aandoeningen. Ook haar gehoor ging achteruit. In haar brieven en dagboeken gaf ze uiting aan de voortdurende angst dat die kwalen tussen haar en de muziek zouden komen.

'Wat moet er van mij worden als ik niet meer kan spelen?' vroeg ze zich in een dagboeknotitie in 1894 vertwijfeld af. Ze reisde toen al niet meer langs de podia, maar muziek bleef het middelpunt van haar leven. Ze speelde, arrangeerde en gaf les. Begin 1896 werd ze getroffen door een hersenbloeding. Brahms schreef haar dochter: 'Als je denkt dat het einde nabij is, wees dan zo vriendelijk me dat te schrijven, zodat ik kan komen en nog eens die lieve ogen kan zien, die ogen die als ze voorgoed sluiten, zoveel voor me

Het graf van Robert en Clara Schumann.

zullen sluiten.' Clara Schumann stierf in Frankfurt op 20 mei 1896, 76 jaar oud. Brahms overleefde haar nog geen jaar.

Als musicus en als mens was Clara Schumann een fenomeen. Tal van boeken verschenen over haar en ook documentaires en speelfilms vertelden haar levensverhaal. Biografen konden putten uit een overvloed aan materiaal: Clara schreef duizenden brieven en ontving er duizenden, ze hield dagboeken bij en samen met Robert een huwelijksdagboek. Veel daarvan is bewaard gebleven. Duitsland houdt haar nagedachtenis in ere, onder meer door veel (muziek)scholen die naar haar zijn genoemd en musea die aan haar en Robert zijn gewijd. Tot aan de invoering van de euro prijkte haar beeltenis op het biljet van honderd Mark.

Als uitvoerende artiest was Clara beroemd en geliefd, soms beroemder dan haar compone-rende echtgenoot. In 1853, tijdens een soirée bij prins Frederik der Nederlanden, vroeg de prins hem: 'Sind Sie auch musikalisch?' En toen hij dat bevestigde: 'Auf welchem Instrument?'

Als componist werd Clara gewaardeerd, maar stond ze niet in hoog aanzien. Dat had er zeker ook mee te maken dat het als vrouw in haar tijd lastig was erkend te worden als schep-pend kunstenaar. Zelf sloeg ze, zoals gezegd, haar talent in dat opzicht ook niet hoog aan. Het bleef maar vrouwenwerk tenslotte. Hoewel ze na de dood van Robert Schumann geen muziek meer schreef, liet ze een behoorlijk oeuvre na dat, naast een pianoconcert, voornamelijk bestaat uit korte werken voor piano, kamermuziek en liederen. De Belgische pianist Jozef de Beenhouwer zette in 1990 al haar werk voor piano solo op drie cd's van het label Partridge.

Dit jaar zal veel muziek van haar klinken in het kader van Clara19. Er staan tal van activiteiten op het programma om haar tweehonderdste geboortedag te vieren, met als hoogtepunt het Schumann Festival van 12 tot 29 september. De festiviteiten worden geopend op 26 januari met een gala aan de Hogeschool voor Muziek en Theater in Leipzig.

Clara19.leipzig.de

Per ongeluk onthouden

En paar maanden geleden begon ik met een nieuwe baan. Ik wilde mijn collega's natuurlijk leren kennen, dus deed ik mijn best om af en toe een praatje te maken. Dit praatje dient een beetje oppervlakkig te blijven: het gaat vooral om het tonen van interesse in de ander, meer dan om het daadwerkelijk uitwisselen van relevante, persoonlijke informatie. Ik weet dat ook. Ik ken de sociale code.

Toch onthoud ik eigenlijk alles wat mij verteld wordt door iemand die ik nog niet ken. Dit in combinatie met mijn onvermogen tot small talk, maakt dat ik weet dat collega H. in het Twentse Haaksbergen samenvoerde, maar nu wat al te snel is ingetrokken bij zijn nieuwe vriendin in Gouda, waar hij zijn draai niet kan vinden. Collega F. is twee jaar geleden getrouwd en afgelopen zomer naar Arnhem verhuisd omdat de ouders van zijn vriendin in Doesburg wonen en ze een kinderwens hebben. Collega D. kan niet slapen als haar geliefde een nacht van huis is.

Mijn geheugen werkt het hardst als ik met iemand op date ga. Ik luister heel zorgvuldig als ik tegenover iemand zit en erachter probeer te komen of ik nog eens met diegene wil afspreken. De meest belachelijke dingen kerven zich in mijn brein: dat iemand allergisch is voor ibuprofen, dat iemand vroeger een parkiet had die Jeffrey

heette of dat iemand gedumpt is door zijn ex terwijl zij hem op zijn verjaardag schminkte als Maori-krijger. En in al

mijn enthousiasme refereer ik daar soms later nog eens aan, terwijl de anderen zijn vergeten dat ze dit aan me verteld hebben.

Als die tweede afspraak er komt, moet ik me inhouden; als ik niet oplet, kom ik over als een soort obsessieve stalker, alsof ik op Facebook tien keer heb opgezocht waar iemand gewoon heeft of wat iemand studeerde, omdat ik dat allemaal nog weet. Alsof ik veel te geïnteresseerd ben in de ander, wat een no-go is in de nonchalante datewereld. Bovendien is het (in de meeste gevallen) geen teken van bovenmatige interesse, ik heb het gewoon per ongeluk onthouden.

Inmiddels weet ik zo ongeveer wat normaal is om te onthouden en wat niet, dus maak ik een categorie wetenswaardigheden die ik zogenaamd vergeten ben. Als iemand daar iets over zegt, niet wetend dat ik eens aan mij over verteld te hebben, probeer ik verbaasd te reageren zoals ieder ander zou doen. Met geveinsde interesse vraag ik nog eens naar de naam van de parkiet of de reden van de verhuizing.

Ik hoop ooit iemand te ontmoeten met hetzelfde probleem, zodat ik de wetenswaardigheid dat iemand ook al die verhalen van anderen onthoudt, gewoon kan openbaren. Dan kunnen we elkaar geruststellen en samen niet vergeten dat we per ongeluk alles onthouden van elkaar.

EVA VAN DEN BOOGAARD

EVA